

IV. [O POTREBI AKADEMIJE ZNANOSTI I SVEUČILIŠTA
U ZAGREBU. GOVOR NA 9. SJEDNICI SABORA
TROJEDNE KRALJEVINE DALMACIJE, HRVATSKE
I SLAVONIJE, 29. TRAVNJA 1861.]

Svietli bane, gospodo narodni zastupnici!

Sviest i srce naroda jest ono sveto gojište i shranište, u kom se prema potreboćam narodnim plemenite misli, plemenite želje i zahtjevi rađaju i čuvaju; pak što narod čestit i nevin polag zakona vječite pravde i istine u sviesti svojoj pomisli i uzhtije; što u srcu svom zaželi, to pod blagim uplivom Božje promisli prije ili poslie sve prepone i spletke ljudske nadvladati, i u javnom životu ožuđenim plodom uroditi mora. To je, što poštenjaka i tada tješi i hrabri, kad se tmasti oblaci nad glavom domovine viju. *“Živio!”*

Meni, gospodo narodni zastupnici, u ovaj svečani čas srce pod teretom željah, koje za mili dom i rod svoj gojim, ponješto olakša, pače od radosti uztrepti, dočim vidim jednu od najusrdnijih i najplemenitijih namjerah naroda našega tolikim vašim odobrenjem, tolikim vašim uzklikom i uzhićenjem primljenu i uživotvorenu; namjeru naime: da se putem akademije znanostih u pomoć priteče narodnomu obrazovanju, narodnoj knjizi našoj, koja je doslie pod uplivom raznih nepovoljnih okolnostih samo životarila i tako rekuć kukavila. Jednodušni uzklik i uzhićenje vaše, kojim evo namjeru rečenu prigrliste, poručanstvo narodu našem pruža, da ne ima nijednoga među nami, koj bi se dušom i srcem narodnim željam, narodnim pravom, narodnoj časti i ponosu iznevjerio; pače da svi živo osjećamo nužde i potreboće naroda našega, rane ljute, s kojih toliko boluje; da svi dobro shvaćamo uzvišenu zadaću naroda našega; da, gdje se o tom radi, da se narodu našem ujamči sretnija i slavnija budućnost, razlikosti mnienja među nami ne ima, da smo tada svi jedna duša i jedno srce. *“Živio!”*

Jednodušni uzклик i uzhićenje, kojom akademiju znanostih pozdravljate, uvjerenje je: da je plemenita želja i namjera ova narodu svemu, da je svim nam upravo iz dna srca i ljubavi proiztekla. Gdje je srce i ljubav tvoja, tu je – veli pismo – i blago tvoje. Gdje je toli srdačna jednodušnost, tu će biti blagoslov Božji, tu će biti i blagodarna desnica naroda našega, biti će tu primjerenim načinom blagodarna desnica plemenitih naroda našega zastupnikah, ter će pomisao tu do onoga stepena savršenosti dovesti, koja časti i dostojanstvu naroda našega odgovara; koja odgovara uzvišenomu cilju, koj nam pred očima trepti, da nam naime blagorodica i blagovjestnica više svjetlosti i višega izobraženja, knjiga narodna, svakdan to više procvate, ter narod naš duševnim blagom svojim u tolikom izobilju obogati, da se naskoro s najizobraženijimi narodi svieta uztakmiti može. *“Živio!”*

Što se malenkosti moje tiče, hvalim srdačno g. vel. županu križevačkomu, hvalim svim vam gospodo, na tolikoj vašoj pohvali, na tolikoj dobrohotnosti i toli blagom sudu o meni. Ja ništa drugo, gospodo, ne učinih doslje, nego samo puku dužnost izpunih prama narodu svomu. Bog me i mila domovina od malih noguh tja do danas stotrukim načinom dužnikom svojim učini, ja se trsim i trsit ću se do groba svoga, što mogu bolje Bogu i domovini se odužiti. *“Živio!”*

Ja sam, gospodo, od prostih, neukih roditeljah proizišao, te sam osobito u mlađoj dobi svojoj podosta tegobah u obrazovanju svom oćutio, znam dakle iz vlastitoga izkustva svoga, što će reći, miloj domovini i sinovom domaćim sredstva višega duševnog izobraženja pružiti. Oni, gospodo, koji su nas rodili i odgojili, tielo su nam i tjelesni život dali i odhranili, ter su zato vječitoga našega priznanja, vječite zahvalnosti vredni; koji nam pako sredstva k višem duševnom izobraženju pružaju, oni nam viši život daju, koj toliko više vriedi od prvog, koliko više vriedi nebo od zemlje, duh od tiela, dobra duševna od blaga tjelesnoga. To su oti duševni roditelji, kojim nigda dosta priznanja, nigda dosti zahvalnosti izkazati ne možemo. Dobra, gospodo, koja uživam, zakoni crkveni baštinom siromakah nazivlju. Ja scienim, da je zasad mila domovina naša, što se sredstavah za duševni razvitak tiče, još veoma oskudna i siromašna; scienim dakle, da je svih nas sveta dužnost oskudnoj i siromašnoj domovi-

ni našoj u pomoć priteći; napose pako sveta je to dužnost onih, koji su držani po svetom stanju i zvanju svom osobitu skrb za siromake nositi, budući baštinici ljubavi onoga, koj na ovaj svet dođe osobitim obzirom na siromake i uboge, koj i sad i do vieka osobitim načinom u siromasih i ubogih bivstvuje, ter svaki dar sirotinji učinjen, kano da bi samomu njemu učinjen bio, smatra i nagrađuje. *“Živio!”*

Gospodo narodni zastupnici! Nemoć, pod kojom stenjaše i bolovaše doslje narodna knjiga naša, ona je ista, pod kojom stene i boluje celo državno tielo naše. Oštećeno nam je državno tielo naše i oslabljeno na sve četir strane svieta; oštećeno i oslabljeno stranom nehajstvom našim, oštećeno i oslabljeno stranom tuđim nesmiljem i nepravdom; oštećeno i oslabljeno ponajviše našim požrtvovanjem za obće dobro.

Gospodo! Moje je uvjerenje cielim tečajem javnoga života domovine naše potvrđeno: da jedva ima naroda pod nebom, koj bi požrtvovanjem svojim i stoljetnim tako rekav mučeničtvom svojim toliko si susjedne narode, toliko celo Carstvo, pače cielu Evropu zadužio, koliko naš narod; zato scienim, da je sveta dužnost susjednih narodah, sveta dužnost Carstva i ciele Evrope, tim se narodu našem odužiti, da ga živo i iskreno u težnji njegovoj, stare i nove rane državnoga tiela svoga po mogućnosti izcieliti, ter mu staru snagu i valjanost povratiti, podupire. Bilo međuto tomu, kako mu drago, istina je, da se oštećenosti i razciepkanost državnoga tiela našega prenesla u sve struke javnoga državnoga i duševnoga života našega, a potom naravno i knjigu našu, na veliku štetu narodnoga izobraženja našega. Tužni književnik, poslie kako bi velikim trudom i naporom knjigu izumio i svim mogućim uresom duše i srca svoga nakitio, tada mu se istom valja brinuti i glavu razbijati, kako će duševno ljubimče svoje na svjetlo iznieti i u bieli svet odturiti. Trud pregolem, a šteta vazda gotova. *“Živio! Istina!”*

Nije čudo, da su se u tako nepovoljnom položaju najizvrstniji umovi od duševne radnje strašili i uztezali; nije čudo, da je u tih okolnostih mnogi plod duha domaćega u zabitnom kutu hranom moljacah postao, dočim bi krasnom hranom duhu domaćemu postati imao. Ah! Bog sâm zna, koliko duševnoga blaga u starih i novih spisih stoga uzroka u tminah zakopano stoji, ter željno dan uskrsnuća svoga očekuje. Znala bi nam ovom pri-

likom o tom koješta pripoviedati posestrima Dalmacija, da ju tuđa ruka od ogrljaja našega ne prieči, posestrima, velim, Dalmacija, koja, kao što je njegda bila središte državnoga i političkoga života našega, sjedište kraljevah i krune naše, kolievka slavnih junakah naših; tako je bila ujedno ognjište više svjetlosti i obraženosti, koje djelo cienom i valjanosti svojom ništa ne ustopljuje najkrasnijim djelom izobraženih evropejskih narodah. Ah Dalmacijo mila, što se od tebe učini! Vrati, ah vrati se čim prije u naručaj naš, pak ćeš bez dvojbe biti, što si njegda i bila, glava naša i kruna naša! “*Živio!*”

Tomu nedostatku doskočiti će akademija znanostih, pružajuć sredstva narodnoj knjizi, da bez ikakvih preponah slobodno pred lice svieta i naroda stupiti može; akademija znanostih će, ako Bog da, narodnoj knjizi onu slogu i ono jedinstvo pribaviti, koja jur kod izobraženih germanskih i romanskih narodah vlada, i koja je jedina poluga višega razvitka narodnoga izobraženja. U prvom početku i kod germanskih i romanskih narodah knjiga je narodna pod istim teretom stenjala kao i kod nas, pa je istim putem do sloge i jedinstva dospjela, a po slozi i jedinstvu do one gorostasne vrline, kojoj se punim pravom čudimo. Što je kod njih moguće, moguće je i kod nas. Još i dan danas više je razlikosti u narečjih kod Germanah i Romanah, nego kod nas Slavenah na jugu, pa kad su oni razlikost i razcjepkanost tu u knjizi nadvladati mogli, nadvladati ćemo ju i mi, ako mudro i postojano napredovali budemo. Tada će se istom dokazati, da duh slavjanski na jugu, lišen tuđih okovah, puno liepih sposobnostih posjeduje, tada će se jamačno dokazati, da je crna kleveta, da duhu slavjanskomu originalnost i viši polet manjka, koja kleveta u ustima ljudih, koji ju dosad narodu našem predbacivale, upravo toliko pravedna i istinita bijaše, kao da bi čovjeku, komu si noge i ruke sapeo, predbacivao, što onom brzinom ne gradi, kojom prost i svakih okovah lišen; ili da bi se divio ptici, kojoj si krila podsjekao, što se ne baca nebu pod oblake. “*Živio!*”

Gospodo narodni zastupnici! S akademijom znanostih uzko je spojen drugi zavod, koj bez dvojbe svakomu domorodcu vruće na srcu leži i ležati mora. A zavod taj jest jugoslavensko sveučilište u Zagrebu. “*Živio!*” Gospodo! Uzклик i pohvala jednoдушna, kojom primiste izuštenu po meni jugoslavensko sveučilište svjedok je, da sam tim dirnuo upravo u živac domorodnih

željah, da je i taj zahtjev, ko i prvi proiztekao iz žive duše naroda našega. Akademija znanostih predpostavlja po mom mnijenju sveučilište. "Živio!"

U akademiji znanostih sve struke znanja čovječanskoga u višjem znamenovanju zastupane biti moraju. Mudroslovje, filologija, pravoslovje, prirodoslovje sa svimi ogranci svojimi, bogoslovje, slovoslovje, povjestnica itd. itd. U višjem smislu, u akademiji znanostih stečište i utočište svoje naći imaju. Akademija znanostih ima biti umovom, koji se poput orla na krilih uzvišenoga duha svoga nebu pod oblake dižu, najplemenitiji cilj radnje duševne. Akademija znanostih ima biti nagrada i lovorvijenac ljudem, koji su se ma u kojoj struci znanostih osobito odlikovali. To vam pako, gospodo, akademija samo onda biti može, ako se budu sve struke znanostih u sredini našoj i u narodnom duhu predstavljale i podučavale; ako se bude putem sveučilišta vrelo otvorilo, iz koje će krasna omladina naša žeđu svoju duševnu trnuti i onim se blagom obogatiti moći, koje više čovjeka resi i odlikuje, nego ikakovo sjajno ime; više nego sve blago materijalno ovoga svijeta. Ako misli akademija znanostih procvati, tada je nužno, da se za nju sjemenište u sveučilištu otvori mladih ljudi, koji bi se za višu duševnu radnju udesili i usposobili. Tkogod na strani amo dođe, znajući, da je u Zagrebu sjedište akademije znanostih, nimalo dvojiti neće, da je tu ujedno i sjedište sveučilišta; tako su te dvie ideje, ta dva zavoda jedan s drugim uzko spojena. "Živio!"

Gospodo narodni zastupnici! Naš položaj vrlo je važan, ter ako se ne varam, narod će naš skoro pozvan biti, da ne samo u vlastitom interesu svom, nego i u interesu posvećenoga prestolja i sjajne dinastije, u interesu susjednih narodah, u interesu cieloga Carstva, plemenitih zadaćah rieši. Jedno od najgromnijih evropejskih pitanjah, koje cieli sviet već odavna vele zanima, živo će se nas i naše budućnosti kosnuti. Pitanje to nas je jur rieke krvi stajalo, nije dvojbe da ćemo mi zvani biti u isto to pitanje u interesu kršćansko-evropejske civilizacije duboko uticati. Gospodo! u tu svrhu nije dosta, da nosimo zdravu mišicu i srce junačko. Danas se vojuje više i odlučuje oružjem duha, nego oružjem materialnim. Zahman nam najznamenitiji položaj, zahman najplemenitije zadaće, ako nam umnih i moralnih silah uzmanjka, bez kojih sve blago neba i zemlje ništa ne prudi,

jerbo je um, koj blago materijalno oživljuje, ravna i na korist obraća. Athena bijaše malahni grad, stara Grčka, što se prostora tiče, neznatna, pak se ipak Athena i stara Grčka zbog umnih i moralnih silah svojih na sve strane svieta proslavi, niti će joj igda slava potavnjeti, dok bude pod suncem ljudih, koji um, blago duševno više ciene, nego blago materijalno, koje samo po sebi nikakve vrednosti ne ima. Stari Rim već odavno poginu, ali ne poginu slava staroga Rima. Duhu staroga Rima u istih razvalinah starorimskih umotvorah ni danas se sviet dosti načuditi ne može. Živi stari Rim još i danas u neumrlih proizvodih uma i znanostih svojih. Upliv izobraženosti staroga Rima u preporođenje i razvitak duševni još se i danas živo osjeća, i osjećati će se, dok je svieta i vieka. Mala šaka Francuzah i Englezah zauze Peking, ponizi i upokori narod od više sto milijunah ljudih. Toli više valja umna sila od materijalne. To je ona sila, koja nebom i zemljom vlada, to je ona sila, koja zviezde po nebu broji i stazu im pokazuje; to je ona sila, koja parom upravlja, da plav napred goni; to je ona sila, koja munji zapovieda, da misao čovječju s jednog kraja svieta na drugi prenosi; to je ona sila, koja u busulji mornaru na pučini morskoj danju i noćju svieta. Te sile mi potrebujemo, gospodo, nadasve, da važni položaj svoj upotriebimo, da zadaću svoju na korist i slavu naroda našega riešimo. Da si tih silah nabavimo, nužno je, da u sredini našoj i narodnom duhu sveučilište ustanovimo. Mladež naša krasna je, čedna je, poslušna je, rado se naukom posvećuje, sposobna je. Mladež naša taka je, da ju punim pravom cvietom sadašnjosti, a nadom bolje budućnosti nazvati možemo. Mladež naša ima biti baštinica željah naših i duševnih težnjah naših. Da se niti mi, niti mila domovina u nadi svojoj ne prevarimo, dužnost nam je priliku pružiti mladeži našoj, da se izобрази, da plemenitom baštinicom ljubavi domorodne, domorodnih željah i težnjah, slave i dike praotacah svojih po uzvišenom umu i oplemenjenom srcu postane; što samo tada možemo dostići, ako sveučilište u sredini našoj podigli budemo. Mladež naša puno duha i poleta ima, al je većom stranom siromašna, ter joj nije moguće velikim troškom tuđa sveučilišta pohađati, odkle višekrat biva, da najljepše sposobnosti zakopane i za narodni dobitak izgubljene ostaju. Da ni ne napomenem, da mladež u preranoj dobi izvan grani-

cah domovine svoje boraveć lahko dušu svoju otrovati i narodu se svomu za vazda odtuđiti može. *“Živio!”*

Još jedno, gospodo narodni zastupnici! I na Balkanu već počima zora bolje budućnosti lice svoje pomaljati. I s onu stranu Save i Une počimaju neki barem te neki nuždu osjećati višjega obrazovanja. Počimaju i u tih stranah osvjedočenje gojiti, da se treba ponajprije uzdati u se i u vlastite moralne sile svoje, da se od strašnog sužanjstva oslobode. Kršćanstvo preko Save i Une, krv je od krvi naše, udo je od tiela našega. Njegda i oni bijahu dio cjeloviti državnog posjeda našega. Ne ima prieko znamenitijega mjesta, gdje ne bi hrpe kostih naših slavnihi pradjedovah pokopane ležale, ne ima grada tamo znamenitijega, oko kog ne bi zemlja riekom krvi hrvatske opojena bila. Jaram, pod kojim vjekove već stenju, i nas jednokrvnu i jednoplemenu braću teško tišti. Onostrana braća u nas oči svoje obraćaju, u nas se uzdaju, k nam ruke svoje dižu. Mi doslje malo ili ništa im učinit ne mogosmo. Scienim, da ćemo im ponješto u pomoć priteći, ako ovdje u Zagrebu, a to jest upravo pred vrati njihovimi sveučilište podignemo, obilno vrelo ono, iz koga će i njihovi sinovi crpiti moći ono blago duševno, koje dočim um prosvjetljuje i srce oplemenjuje, ujedno najsigurnije jamstvo pruža one slobode, za kojom svako plemenito srce toli čezne. *“Živio!”*

Gospodo! dužni smo, po mom mnienju, domovini i samim sebi; dužni smo akademiji znanostih, koju ustrojismo; dužni smo onoj veličanstvenoj zadaći, koju u interesu ustavne slobode i sretnije budućnosti naše riešiti imamo; dužni smo u interesu cieloga slavenstva na jugu; dužni smo i braći našoj, koja pod turskim jarmom stenje; dužni smo krasnoj i miloj omladini našoj; dužni smo napokon i slavnomu gradu Zagrebu u sredini našoj utemeljiti sveučilište. *“Živio!”* Gradu velim Zagrebu, koga slave i milinja radi imenujem, koj od starodavnih vremenah sredotočje kraljevinah naših, višega državnoga i duševnoga našega života bijaše, komu ista priroda višju znamenitost i budućnost dosudi i opredieli, koga će slava neuveta i stoga ostati, što mu lovor nepobitnosti junačko čelo resi, a sniženi okovi tuđi vrat nigda, niti onda oskvrnuli nisu, kad je bujica turska velike države oko nas poplavila i slavne gradove pod jaram svoj skućila. *“Živio! – I neće.”*

Zato predlažem, da se istomu odboru, koj će izraditi imati osnovu akademije znanostih, nalog ujedno podieli, da izradi osnovu za sveučilište, i da način naznači, kojim bi se najbolje i najuspješnije sveučilište kod nas oživotvoriti moglo. Buduć se radi o stvari toli plemenitoj i narodu našem toli nuždnoj, to nije dvojbe, da ćemo svi jednodušno uz to pristati i tako pred celim svietom zasvjedočiti, da nam više obrazovanje naroda našega vruće na srcu leži.

“Dnevnik Sabora Trojedne Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od godine 1861.”, str. 74. – 77.; Zagreb, 1862.